

İRAN'IN IRAK STRATEJİSİNİN GELECEĞİNE YÖNELİK SENARYOLAR

ANKASAM

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi

COPYRIGHT © 2017

Bu yayının tüm hakları Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'ne (ANKASAM) aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek yapılacak makul alıntılar dışında ANKASAM'ın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu çalışmada yer alan görüş ve değerlendirmeler yazarına ait olup, kurumsal olarak ANKASAM'ın resmi görüşünü yansıtmaz.

PARA İLE SATILAMAZ.

Yayın No: 25

Analiz No: 6

Birinci Baskı - 2017

Tasarım: Sami BURGAZ

Dizgi: Olimjon SOBIR

ANKASAM | ANKARA KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Çankaya Mahallesi, Cemal Nadir Sokak, No: 20,
06880, Çankaya – Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 474 00 46

Faks: +90 312 474 00 45

E-posta: info@ankasam.org

İRAN'IN IRAK STRATEJİSİNİN GELECEĞİNE YÖNELİK SENARYOLAR

FİRAS ELİAS

Analiz No: 6
Ekim 2017

İÇİNDEKİLER

Giriş	6
Senaryo 1: İran'ın Irak Stratejisinin Başarıya Ulaşması	7
Senaryo 2: İran'ın Bölgede Yayılması	10
Senaryo 3: İran'ın Irak'ı Kaybetmesi	13
Senaryo 4: İran'ın Irak Stratejisini Yeniden Şekillendirmesi	18
Senaryo 5: İran'ın Nüfuzunu Koruma Adına Irak'ı Bölmesi	21
Senaryo 6: Stratejik Yenilgi ve İran'ın Irak'taki Hegemonyasının Sona Ermesi	23
Sonuç	26
Kaynakça	28

GİRİŞ

İster siyasi veya ekonomik ister askeri olsun stratejinin genel anlamdaki hedefi; kazanımları arttırmak, kayıpları azaltmaktır. Stratejinin faaliyet alanı ise gerek ülke içi gerekse ülke dışında belli bir hedefe ulaşmak için ortaya konulan küçük planlardır. Başka bir ifadeyle strateji, şu anki duruma ek olarak geleceğe yönelik olarak düzenlenen iş programıdır. Strateji kapsamında düzenlenen programlar, bir devletin siyasi felsefesi doğrultusundaki hedeflerini yansıtır. Genellikle stratejiler, bir devletin yüce hedefine ulaşmayı amaçlar. Stratejiler kapsamında benimsenen hedefler, devletlerin uluslararası alanda sahip olduğu konumunu güçlendirmek ve korumak olabilir. Dolayısıyla bu amaçla geliştirilen stratejiler

kapsamında benimsenen ve kullanılan araçlar, devletlerin dış politikasını belirlememektedir. Devletlerin benimsediği stratejiler, belli bir amacı taşıyan prensibi temsil eder. Ancak stratejilerin benimsediği prensip, stratejinin kendisini temsil etmez. Tersine bir durumun söz konusu olması halinde stratejiyle ulaşılmak istenilen prensip ile bu amaçla geliştirilen program birbirine karıştırılabildi. Kısacası strateji, devletlerin ulaşmak istediği prensip adına düzenlenen programlardır.

Alvin Toffler, “Şok” adlı eserinde: *“Geleceğe yönelik planlar yapmamız geleceği etkilememiz anlamına gelmektedir. Daha sonra düşüncelerimiz geliştikçe hatalarımızı öğreniriz ve bu şekilde daha dikkatli ve objektif bir şekilde olaylara bakarız. İster istemez gelecek bize değişimle gelecektir. Önemli olan geleceğin bizi razı edeceği ve yarar sağlayacağı şekilde plan yapmamızdır.”* şeklinde ifadelerde bulunmuştur.¹

Çalışma, İran’ın Irak’taki stratejisinin geleceğini işleyecek ve önemini belirtecektir. Nitekim İran yönetiminin Irak’a yönelik geliştirdiği strateji, özelde bölgesel; genel anlamda ise uluslararası tüm ilişkileri yakından ilgilendirmektedir. Başka bir ifadeyle İran’ın Irak’taki stratejisi söz konusu ilişkileri olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyecek veya iki etkiyi de bünyesinde karma bir şekilde barındıracaktır.

Belirtmek gerekir ki; İran’ın Irak’taki stratejisini motive eden

¹ Alvin Toffler, *Şok: Gelecek Korkusu*, çev. Abdullatif el-Hayyat, Matbaat Cemil, Bağdat 1979, s. 8.

faktörlerin yanında, Tahran yönetiminin önüne birtakım engellerin çıktığı da aşıkardır. Dolayısıyla bu çalışmada İran'ın Irak'taki stratejisiyle ilgili gelecek senaryoları inceleme konusu olacaktır.

SENARYO 1: İRAN'IN IRAK STRATEJİSİNİN BAŞARIYA ULAŞMASI

Bu senaryoda İran'ın Irak'ta edindiği siyasi ve askeri nüfuzdan yola çıkarak stratejisinin başarılı olması durumunda yaşanacak olan gelişmeler bahse konu edilecektir. Irak sahasında bölgesel rekabetin oluşmamasını iyi değerlendiren Tahran yönetimi; ülkenin siyasi, askeri ve ekonomik alanlarını kontrol altına almıştır. Bu durumdan hareketle İran'ın Irak'taki etkinliğini daha fazla arttırması ve bu topraklarda güçlenmesi ihtimal dahilindedir. Stratejinin başarısı, Tahran yönetiminin bunu desteklemesine ve sürdürmesine bağlı olarak farklı sonuçlar doğuracaktır. Bu bağlamda söz konusu stratejinin başarılı olacağına dair birçok gösterge bulunduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Irak'ta etkin bir bölgesel aktör rekabetinin eksikliği sonucunda ülkenin siyasi, ekonomik ve askeri kararlarını kontrol altına alan İran'ın Irak'taki stratejisinin başarılı olma ihtimali artmaktadır. Söylemek

gerekir ki; bu stratejiyi destekleyen birçok önemli gelişme yaşanmıştır. Bunların başında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 2003 yılında Irak'ı işgal etmesiyle ülkede vuku bulan kaos gelmektedir.² Söz konusu kaos, İran tarafından iyi bir şekilde değerlendirilmiştir.

Diğer yandan Washington yönetiminin uyguladığı belirsiz politikalarının bir sonucu olarak Tahran, siyasi mekanizma üzerinde kontrol sağlayabilmiştir. Daha sonra aşamalı olarak İran; Irak'ın ekonomik, askeri ve kültürel konularında söz sahibi olmaya başlamıştır. Bu şekilde ülkeyi her açıdan kontrol altına alan Tahran yönetimi, sorunları yönetmeye başlamıştır. Böylelikle İran, Irak'ın iç işlerine karışabilmiş ve hemen hemen her alanda (siyaset, ekonomi, güvenlik, kültür, din, vb.) iz bırakmayı başarmıştır.

Ülkeyi yedi yıl boyunca işgal altında tutmuş olan ABD askerleri, geriye kurumsal açıdan zayıf bir devlet bırakmıştır. Böylelikle Washington yönetiminin Irak'tan çekilmesinin ardından ülke bağlamında siyasi bir boşluk oluşmuştur. ABD tarafından Tahran'a sunulan bu olağanüstü fırsat, oldukça iyi bir şekilde kullanılmıştır. Tahran yönetimi bu fırsatı değerlendirerek devletin kurumlarını kendi çıkarları doğrultusunda aşamalı ve planlı olarak şekillendirmeye başlamıştır. Böylelikle daha önce İran'ın düşmanı olarak bilinen Irak, ABD işgalinden sonra Tahran'a bağlı

2 Mehmet Seyfettin Erol, "Yeni Irak'ta Neler Oluyor? Türkiye Sürecin Neresinde?", *Türk Yurdu*, Cilt: 33, Sayı: 311, Temmuz 2013, s. 21.

bir devlet haline gelmeye başlamıştır. Bu tablodan hareketle İran'ın Irak'taki başarısı çerçevesinde ABD yönetiminin başarısız bir siyaset izlediğini söylemek yerinde olacaktır.

Bahse konu durumlar, İran'ın sınır güvenliğini güçlendirmesine ve nüfuzunu arttırmasına sebebiyet vermiştir. Tahran'ın Irak'a erkenden müdahale etmesi ve kendine güvenlik alanları oluşturmak amacıyla çalışmalar yürütmesi, ABD'nin Irak'taki stratejisinin etkinliğini zayıflatmıştır. İran'ın Irak'ta etkinlik kazanmasıyla birlikte Washington yönetimi, Tahran yönetimiyle görüşmek zorunda kalmıştır. Ayrıca yumuşak güç araçlarıyla yayılma stratejisi benimsemiş olan Tahran'ın Suriye Krizi'ne erken müdahalede bulunması ve nükleer programıyla ilgili birkaç kısıtlamaya maruz kalması sonucunda büyük güçler, bölgesel konularda İran lehine taviz vermişlerdir. Devlet'ül Irak ve Şam (DEAŞ) terör örgütünün ortaya çıkmasının ardından İran, yumuşak güç araçlarıyla önemli kazanımlar edinmeye başlamıştır.

Diğer yandan üç yıldır DEAŞ'la mücadele kapsamında Irak'a 5.000 asker konuşlandırmış olan ABD yönetimine karşın Tahran; Irak, Suriye ve Lübnan üzerinden kara koordinasyonu gerçekleştirmek üzere bir proje yürütmüştür. Washington yönetiminin projeyi engellemek adına gösterdiği çabalar, İran'ı bu yöndeki gayesinden vazgeçtirmemiştir. Aynı zamanda Tahran yönetimi, Irak'ı kontrol etme doğrultusunda yürüttüğü faaliyetlerini sürdürmüştür. Ayrıca İran, ABD tehlikesine karşı hem dostunu

hem de düşmanını kullanma yöntemine başvurmadan da çekinmemiştir. Örneğin Tahran; bir yandan Haşdi Şabi, Hizbullah ve Esad'ı desteklerken, diğer yandan DEAŞ terör örgütü militanlarıyla anlaşmalar yapmıştır. Bu duruma örnek olarak son dönemlerde Tahran'ın talimatları doğrultusunda Hizbullah ile DEAŞ militanları arasında yapılan antlaşmanın bir bağış niteliğinde tezahür etmesi verilebilir. Dolayısıyla Beyaz Saray'ın ülkeye yaptığı baskıları arttırması durumunda Tahran yönetimi, DEAŞ militanlarını ABD'nin bölgedeki güçlerine karşı kullanabilir.

DEAŞ terör örgütünün ortaya çıkmasının hemen ardından İran, güvenlik stratejilerini Irak'ta hayata geçirmek üzere müdahalelerde bulunmaya başlamıştır. Ortadoğu'yu kendi çıkarları doğrultusunda yapılandırmaya çalışan Tahran, DEAŞ'a karşı yapılan savaşı kendi sınır güvenliğini arttırmak ve Esad ile Hizbullah'a destek vermek adına kullanmaya başlamıştır. Böylelikle İran, söz konusu savaşı değerlendirerek mezhep temelli edilgen bir aktörden etkili bir bölgesel güce dönüşmüştür.

Yukarıdaki hususlardan hareketle İran'ın bölge nezninde elde ettiği nüfuzun Irak'a bağlı olduğu söylenebilir. Tahran'ın ülkede başarılı olması; nüfuzu altında olan Şii siyasi güçlerinin etkinliğinin artması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Tahran yönetimi, Şii siyasi güçlerin Irak'ta etkin olmasını müteakip bir şekilde Şiiilerin diğer devletler nezninde etkin bir konuma geleceğini düşünmektedir. Bu nedenle İran, daha önce Irak'ta uyguladığı yöntemleri izleyerek diğer devletlerde bulunan

Şii siyasi güçleri desteklemekte ve etkinlik kazandırmaya çalışmaktadır. Burada Tahran yönetimi, bölgedeki Şiileri etkin bir konuma getirmek amacıyla Irak'ı bir üs haline getirmek istemektedir.

Tahran yönetiminin Irak'taki hedefi, mezhep ve kimliğe dayalı çoğulcu bir siyasal sistem kurmak değildir. İran, bölgede etkinliği ve kontrolünü arttıracak bir şekilde mezhebe dayalı devletler inşa etme peşindedir.

George W. Bush yönetiminde ABD Savunma Bakanı Yardımcılığı görevini üstlenen Paul Wolfowitz, Irak'la ilgili önemli bir açıklamada bulunmuştur: *“Irak'ta Şii bir hükümetin kurulması, ABD'nin çıkarlarına herhangi bir tehdit oluşturmayacaktır.”*³ Bu durum, İran'ın Irak'ta mezhep temelli bir strateji izlemesini kolaylaştırmıştır. Nitekim Tahran yönetimi, işgalden sonra yapılan seçim süreçlerini etkileyerek; kendi politikaları doğrultusunda hareket eden ve stratejisi bağlamında çalışan zayıf koalisyon hükümetlerinin kurulmasını desteklemiştir.

İran'ın katkısıyla Irak'ta inşa edilen siyasal sistem, mezhep ve etnik (muhasasa) temelli olmuştur. Söz konusu sistem, ülkenin ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade Tahran tarafından bölge ülkelerinde uygulanmak üzere bir model niteliğinde kullanılmaktadır. Bu bağlamda bardağın dolu tarafına bakıldığında İran'ın Irak'a yönelik geliştirdiği stratejinin başarılı olduğuna dair birkaç gösterge sunulabilir:

- Irak'taki yatırım olanakları ve şirketlerini kontrol altına alan İran, tüm bunlarla birlikte ekonomisini de ele geçirmiştir. Aynı zamanda Tahran, ülkenin yatırım koşulları bağlamında petrol ve bankalarını da himayesine alarak büyük sermayeler elde etmektedir. Tüm bunlara ek olarak maliye çerçevesinde tezahür eden yolsuzlukları da kendi lehine kullanmaktadır.
- Ülkede istihbarat bağlamında kontrolü sağlayan İran, Bağdat Hükümeti'ne muhalif bir çizgide ilerleyen siyasi lider ve güçleri yakın markaja almıştır.
- Kamu diplomasisinde etkinlik kazanmış olan Tahran yönetimi, İranlı din adamlarını önemli dini semboller olarak servis ederek, kendini halk arasında kabullendirmiştir. Bu şekilde devletin değerlerini etkileyerek İran'ın dini sembollerini eleştirmek kabul edilemez hale gelmiştir.
- Medya gücü yardımıyla siyasi söylemini güçlendirmiştir.
- Sosyal ve kültürel faaliyetler düzenleyerek, Farsça öğrenim merkezleri açarak kültürünü geniş alanlara yaymaktadır.
- Haşdi Şabi güçlerini resmi bir araç olarak kullanarak, siyasi nüfuzunun parlamento tarafından kabul edilmesini sağlamıştır. Bu şekilde Haşdi Şabi'nin önemli bir kesimini oluşturan İran yanlısı güçler, ülkede kontrolü sağlamaktadır. Nitekim siyasi anlamda söz konusu güçler, 2018 Parlamento Seçimlerine hazırlık faaliyetleri yürütmektedirler.

3 Halid el-Serhani “Meclis el-Hukum el-İntikali ve Mustakbel Nizam el-Hukum Fil Irak (Geçici Yönetim Konseyi ve Irak Yönetimin Geleceği)”, *Uluslararası Politika Dergisi*, Ahram Stratejik Siyasi Araştırmalar Merkezi, 2003, s. 75.

Böylelikle İran yönetiminin Irak'ta daha etkin bir konuma gelmesi söz konusu olabilir.

Önceki sayfada anlatılanlardan hareketle İran yönetiminin ülkenin tüm varlıkları ve Ortadoğu'yla Irak'ı bağlayan kara yollarını kontrol etmek süretiyle siyasi, ekonomik ve güvenlik konularındaki çıkarlarını koruduğu ileri sürülebilir. Daha da ötesi Tahran, bölgedeki müttefiklerini de korumaktadır. İran, Irak'ta meydana gelen müteakip hükümetlerle antlaşmalar yaparak ve askeri varlığını arttırarak; askeri hegemonyasını sağlayacak şekilde stratejik bir ortam yaratmıştır. Özetle; siyasi, ekonomik, askeri ve güvenlik bağlamındaki göstergeler, İran stratejisinin Irak'ta kısa, orta ve uzun vadede başarılı olabileceğini göstermektedir.

SENARYO 2: İRAN'IN BÖLGEDE YAYILMASI

Söz konusu senaryo, İran'ın kısa vadede uyguladığı siyasi, askeri ve güvenlik stratejilerini sürdüreceğini varsaymaktadır. Buna göre İran'ın bölgedeki nüfuzunu korumaya çalışacağından hareketle, ülke destekli güçlerin DEAŞ'a karşı yapılan savaşı kazanmasının ardından Tahran yönetiminin etkinliğini arttıracığı söylenebilir. Bu şekilde İran, dini ve siyasi kurumları kontrol altına almasının ardından; azınlıklar ve Şii grupların merkezi haline gelecektir.

İran'ın bölge nezdinde kontrol sağlama ve yayılma ihtimali, Ortadoğu'da değişen durumu ele geçirme hususunda diğer aktörlerden daha çok mesafe kat edeceği anlamına gelmektedir. Devletin hegemonyasını sağlayacak yeteneklere sahip olması durumunda diğer güçler, Tahran'ın bölgedeki nüfuzu ve kontrolünü kabul edecektir. Bu şekilde İran yönetimi; stratejik hedeflerini gerçekleştirmeye devam edecek ve bölgesel güçler, devletin çıkarlarına karşı çıkmadan onun ekseninde hareket etmeye başlayacaklardır.

Bu tablodan hareketle İran; bölgedeki güçler arasında askeri, ekonomik, kültürel ve dini açılardan uyum sağlama gücüne ek olarak başka ulusları etkileme yeteneğine de sahip olacaktır. Böylelikle Tahran, istediği her ülkeyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilecektir. Bölgesel anlamda etkin bir vasfa haiz olacak devlet, diğer güçlerin aleyhine etki gösterecek projeler tasarlamaya çalışacaktır.

Bu şekilde söz konusu durum, İran'ı bölgesel güçlerle bir rekabet içine sokacaktır. Bölgesel çatışmalar, ne kadar mezhep boyutuna ulaşırsa Tahran'ın bölgesel stratejisi o kadar güçlü bir konuma gelecek ve devlet bölgeyi kontrol etme hedefine bir o kadar yaklaşmış olacaktır.

İran'ın bölgedeki güç rekabeti veya sert güçle kontrol sağlama yönteminin temelleri, kendi siyasal düşüncesinde mevcuttur. Başka bir ifadeyle İran'ın yumuşak veya sert güçle “devrim ihracı” ve Şii siyasi güçleri etkin bir konuma getirme politikası, devletin bölgedeki rolü bağlamında büyük öneme haizdir.

Ayrıca siyasi ve mezhepsel projesine yarar getirecek şekilde silahlı grupların oluşturulması, İran'ı bölgede fiili bir şekilde kontrol sağlamaya itmektedir. Zira Tahran, bu durumu kullanarak "Ortadoğu İslam Projesi"ni ileri sürmeye başlamıştır. Birçok Sünni ve Şii siyasi hareket tarafından olumlu bir şekilde karşılanan söz konusu proje, bölgedeki diğer güçlerin iradesiyle çakışmasına rağmen uygulanmaya çalışılmaktadır. Nitekim yayılmacılık politikası, devletin genel strateji projesi olarak görülmektedir. Yayılmacılık stratejisi sadece muhafazakâr kesimle sınırlı kalmamakta; İranlı reformist, yazar, düşünür ve entelektüel kesimi de bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla Humeyni'nin düşünceleri ve yayılmacılık fikri, İran insanının karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır. Humeyni tarafından inşa edilen devrim ihracı prensibinden hareketle İran'ın bölge devletlerinin iç işlerine karışmasına, solcu hareketlerin muhalefeti dahi tesir edememiştir. Humeyni'nin düşüncelerinin dış politikayı kontrol etmesi, Tahran'ın başta Irak olmak üzere bölgedeki yayılmacı siyasetinin devamlılığı anlamına gelmektedir.

Siyasal düşüncelerin yanı sıra İran'ın sahip olduğu güç kaynakları, bölgedeki hegemonya çatışmasında önemli bir faktör nezdindedir. Askeri güce ek olarak önemli iletişim ve istihbarat araçlarına sahip olan İran'ın güvenlik anlayışı, Irak'ta bulunan askeri varlığının gerekliliği üzerine kuruludur. Bu bağlamda İran'ın; ABD tehditlerinin giderek artması, Arap Koalisyonu'nun kurulması ve Suudi Arabistan'ın etkinleşen rolü üzerine her

an ve her yerde kullanılabilir olacak milis ordularını koruması gerekmektedir. Haşdi Şabi ve Hizbullah'ın bölgedeki faaliyetleri dolayısıyla Ali Hamaney, sürekli olarak bu güçlerin önemini vurgulamaktadır. Nitekim söz konusu güçlerin etkisi sadece Irak ve Lübnan'la sınırlı kalmamış; Suriye, Yemen ve Bahreyn'e kadar uzanmıştır.

Bu kapsamda İran, gelecekte Irak'ı kontrol edecek güç kaynaklarına sahip olacaktır. Belirtmek gerekir ki Tahran; nitelik ve büyüklük açısından Irak'taki askeri üstünlüğünü de korumaktadır. Ayrıca bölgede yürüttüğü savaşlara İran ordusu doğrudan müdahil olmamıştır. Bu savaşların tümü vekil güçler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle Tahran'ın söz konusu durumlardaki askeri kaybı, yalnızca kendi askerleri bağlamında %3 olmuştur.⁴ Diğer yandan Irak'ı askeri ve ekonomik açıdan kontrol eden İran yönetimi, kimi zaman teşvikle kimi zaman ise zorla kültürü ve ideolojisini empoze etmeye çalışmaktadır.

Yeterli maddi gücünün bulunması nedeniyle İran'ın etkisi sadece Irak'la sınırlı kalmayabilir. Bu etkinliğin Suriye, Lübnan, Yemen, Bahreyn ve İran'ın siyasetine karşı çıkan Suudi Arabistan, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Kuveyt ve diğer birçok devlete kadar uzanması ihtimal dahilindedir.

Söz konusu azınlıklar, İran'ın Şii azınlıklara sunduğu destekler sonucunda buldukları devletlerin

4 Ahmed el-Nieymi, "Katla el-Haras el-Sevri el-İrani Fil Irak ve Ceniralat Kibar (Devrim Muhafızları'nın Ölülere ve Büyük Generalleri)", *Al Arabi*, 27 Şubat 2017, <https://goo.gl/qdC2Ys>, (Erişim Tarihi: 09.10.2017).

hükümetlerine karşı bir baskı aracı olarak kullanılabilir. Tahran yönetiminin kamu diplomasisi, azınlıkları DEAŞ'a karşı yapılan savaşta kullanmakta olduğu gibi; söz konusu unsurlardan vuku bulacak herhangi bir savaşta da yararlanabilecektir.

Nitekim DEAŞ'a karşı gerçekleştirilen savaşta Arap ve Körfez Ülkelerinden gelen militanların tekrar ülkelerine dönmesi, İran'ın bu ülkelerde güvenlik bağlamında etkinlik kazanmasına katkı sağlamaktadır. İran'ın DEAŞ'a karşı savaşan militanları tekrar ülkelerine dönmeye itmesi, Körfez Ülkelerinde endişeye sebebiyet vermiştir. Nitekim bu endişe, özellikle Bahreyn'de yaşanmıştır.

İran'ın gelecekte en önemli rakibi olacak Suudi Arabistan'a yönelik stratejisi farklı şekillerde tezahür edecektir. Riyad'ın yükselişini engellemek ve geciktirmek adına Tahran, provokasyon ve yasal olmayan yollar da dahil olmak üzere elindeki tüm seçenekleri kullanacaktır.

İran'ın yayılmacı politikasını devam ettirmesi sonucunda Suudi Arabistan'ın yükselişini engelleyecek bir strateji benimsemesi kaçınılmaz olacaktır. Tahran bunu yapmak adına Suudi Arabistan'da siyasi sorunlar yaratmaya ve jeopolitik açıdan ülkeyi sınırlandırmaya çalışacaktır.

Nitekim İran, Ortadoğu'yu "hayat sahası" olarak görmektedir. Bu anlamda bölgede yaşayan Şii azınlıklar üzerinden nüfuz edinerek etkinlik kazanmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Tahran yönetimi, Ortadoğu'yu diğer herhangi bir bölgeye kıyasla daha rahat hareket edebileceği ve etkinlik kazanabileceği bir alan olarak görmektedir.

Riyad'ın önemli bir bölgesel aktör haline gelmesini engelleme çabası, İran söylemi olmanın ötesinde; önemli bir stratejidir. Devletin terörle mücadele ve dostlar ile ezilenlere destek verme politikalarından anlaşıldığı kadarıyla yayılmacı politikasının devam edeceği ortadadır. Tahran'ın bahsedilen konularda başarılı olması, Irak ve bölgeyi kontrol etmesi anlamına gelecektir. Bu şekilde bölgesel güçler ile uluslararası ve İslami ittifaklara karşı sürdürdüğü rekabette güçlü bir konuma sahip olacaktır.

Söylenenlere ek olarak; DEAŞ'ın bölgedeki varlığının sona ermesiyle enerji kaynakları ve bunların nakil yollarını kontrol edecek olan İran'ın Ortadoğu'da oldukça güçlü bir konuma geleceği söylenebilir. Bu durum, İran'ın müttefik olduğu grup ve devletlere sunduğu askeri desteği daha da arttıracaktır. Böylelikle bölgesel devletleri kontrol etmiş olacak veya rollerini kısıtlayacaktır.

İran'ın Ortadoğu'daki başarısı, Irak'taki müttefiklerinin DEAŞ'a karşı kazanımlarına bağlı bir şekilde gelişecektir. Tahran ve müttefiklerinin söz konusu savaştan galip olarak ayrılmaları halinde ülke yayılmacı politikalarını sürdürecektir. Yine de belirtmek gerekir ki bu senaryonun gerçekleşmesi aşağıda sıralanan koşullara bağlı olacaktır:

- İran'ın DEAŞ savaşını kazanması ve bölge nezdinde kontrolü sağlaması.
- Farklı Şii siyasi güçlerin kontrol edilmesi. (Nitekim böyle bir kontrol, İran'a maddi bir destek temin edecek ve bölgedeki kontrolünü güçlendirecektir.)

- İran'ın başarısı başka güçlerin desteğine bağlıdır. Burada Haşdi Şabi öne çıkmaktadır. Zira bahse konu güçler, İran'ın gelecek bağlamında güvendiği tek oluşumdur.

Burada İran'ın halihazırda geliştirdiği stratejinin devam edeceğini söylemek mümkündür. Nitekim Tahran'ın Irak'taki faaliyetleri, bu görüşü doğrulamaktadır. Bu bağlamda Tahran'ın ülkedeki nüfuzunu etkileyecek iç ve dış gelişmelerin yaşanması ve imajının gayri ahlaki bir şekilde tezahür etmesine karşın; bu konuyu araştıran kişiler, İran stratejisinin bu şekliyle devam edeceğini görecektir. Karşılaşacağı zorluklar ve teşvik eden nedenler çerçevesinde stratejisinde değişikliklere gitse de; Tahran yönetimi, Irak'ı tamamen kontrol edene kadar faaliyetlerine devam edecektir.

SENARYO 3: İRAN'IN IRAK'I KAYBETMESİ

Bu senaryo çerçevesinde İran'ın Irak'taki stratejisinin başarısızlıkla sona ereceği ileri sürülecektir. Buna göre, bölgede yaşanan gelişmeler doğrultusunda Tahran'ın ülkedeki nüfuzu sona erecektir.

2008 yılında imzalanan güvenlik antlaşmasıyla ülkeden çekilmeye başlayan ABD güçleri, Irak'ta yönetsel anlamda bir boşluğa neden olmuştur. Ülkeye mezhep ve etnik

temelli bir demokrasi getiren ABD'nin Irak'tan çekilmesi, İran'a tarihi bir fırsat vermiştir. Tahran yönetimi, söz konusu fırsatı değerlendirerek Irak'ı kılcal damarlarına kadar kontrol etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla ABD'nin Irak'tan çekilmesiyle birlikte ülkenin siyasal sistemini yeniden şekillendiren Tahran yönetimi; ülkenin siyasi, ekonomik, sosyolojik, dini ve kültürel alanlarını kontrol etmeye yönelik çalışmalar yürütmüştür.

İran'ın izlediği politika, hayatın her alanına yansiyacak bir şekilde ülkede istikrarsızlık yaratmıştır. Bu durum üzerine İran'ın Irak'a yönelik politikaları sert tepkilere neden olmuştur. Ülkede nüfuzunu arttırmaya çalışan Tahran'ın büyük maddi yatırımlar yapmasına karşın elde ettiği sonuçlar farklı şekillerde tezahür etmiştir. Bu kapsamda İran'ın müttefikleriyle olan ilişkileri inişli çıkışlı olmuştur. Diğer yandan İran, yarattığı sorunları çözmek adına arabuluculuk faaliyetlerine girişmiştir. Tahran'ın çabaları, Irak ile ABD arasında yapılan "Güvenlik Antlaşması" ve "Stratejik Çerçeve Antlaşması"nın hayata geçirilmesini engelleyememiştir. Belirtmek gerekir ki Tahran yönetimi, bu antlaşmalarda Irak topraklarının İran'a karşı herhangi bir şekilde kullanılmayacağı hükmünü kabul ettirmiştir. Ayrıca Tahran yönetimi, izlediği bazı politikalar nedeniyle halk arasındaki İran karşıtlığını arttırmıştır. Bu bağlamda İran'ın Kuzey Irak'ta yer alan köyleri bombalaması ve 2009 yılında Meysan ilinde bulunan "Fekke" petrol alanını geçici bir şekilde işgal etmesi örnek olarak gösterilebilir.

2003 yılından sonra ABD'nin ülkeyi işgal etmesi ve İran'ın müdahalesiyle birlikte Irak; siyasi karar alıcılığı iradesi ve Arap kimliğini kaybetmiştir. 10 yıllık süreçte ülkedeki durumun günden güne kötüye gitmesi ve siyasi partiler ile kişiler arasındaki sorunların halka yansımalarının ardından İran'ın Irak'taki projesine tepkiler gelmeye başlamıştır. Ayrıca Bağdat, Tahran müdahalesi olmadan kendi sorunlarını çözebileceği sloganıyla İran'ın ülkeye yaptığı müdahaleyi protesto etmeye başlamıştır. Tahran yönetiminin ülkede uygulamaya çalıştığı proje sonucunda meydana gelen başarısızlığın bir sonucu olarak Irak halkı; tüm problemlerin kaynağının İran olduğu yönünde bir düşünceye haiz olmaya başlamıştır. Nitekim bugün halktan uzaklaşmış olmasının yanı sıra, partiler arası bir çözüm arayışının peşine düşen hükümet, milis ve askeri topluluklardan oluşmuş durumdadır. Diğer yandan DEAŞ'ın Irak'ta meydana getirdiği yıkıcı faaliyetlerin sonucunda ülkeye tesir eden İran karşıtlığı, ciddi bir şekilde artmıştır.⁵ Böylece toplumun büyük bir kesimi, bu sorunların kaynağını İran olarak görmektedir. Dolayısıyla Tahran'a karşı yapılan protestolar, İran'ın Irak'taki geleceğinin belirsiz olmasına neden olmuş ve Tahran'ı başarısızlığa mahkûm kılmıştır.

2003 yılından sonra ortaya çıkan politik yapıya siyasi çatışmaların

hâkim olmasıyla bir hukuk devletinin kurulması mümkün olmamıştır. Nitekim işgal sonrası ortaya çıkan siyasi süreç; Şii, Sünni ve Kürtlerin ayrı şekillerde değerlendirildiği; dini ve etnik temelli olan siyasi ayrışmaların tezahürü biçiminde vuku bulmuştur. 2003 yılı sonrasında kurulan hükümetler, etnik ve dini gruplar arasındaki çatışmaları azaltmak yerine; derinleştirmiştir. Bunun yanı sıra İran'ın Irak'ta uygulamaya koyduğu siyasi süreç ve devlet kurumlarını kontrol etmeye çalışması, ülkedeki bölünmeyi ve mezhep temelli politikaları daha fazla etkilemiştir. Tahran'ın politik süreci kontrol etmekte başarısız olmasıyla birçok Şii, Sünni ve Kürt siyasi parti ülkeye karşı çıkmaya başlamıştır. Diğer yandan İran'ın Şii siyasi partilerini bir arada tutamaması, Irak'taki stratejisinin önünde büyük bir engel oluşturmuştur. Dolayısıyla İran'ın Irak'taki stratejisinin başarısı, Şii siyasi partilerin birleşmesine bağlı olan bir durumdur. Ayrıca Necef mercileri ile Kum mercileri arasındaki anlaşmazlık ve Mukteda es-Sadr'ın İran karşıtı bir siyasi tutum takınması, İran'ın stratejisi bağlamında olumsuz gelişmeler arasında sayılmaktadır. Bu bağlamda birçok Şii siyasi gücün İran siyasetinden uzak durması, Tahran karar alıcılarını endişeye sevk etmiştir. Nitekim bu gelişmeler, zaman geçtikçe İran'ın Irak'ta serbest bir şekilde hareket etmesini engelleyecektir.

Diğer yandan İran meşruluk kazanmak adına Sünnilere yönelik belli bir politika geliştirmemiş ve Sünni gruplar bağlamında yumuşak güç teşkil edememiştir. Tahran yönetimi, bazı Sünni taraflarla bağlantı kurmuş

5 Ahmed el-Cemiye, "Feşel İran Fil İrak... vel Kadim Esve (İran'ın Irak'taki Başarısızlığı... Gelecek Daha Kötüdür)", *İlaf Gazetesi*, 4 Mayıs 2016, <http://elaph.com/Web/NewsPapers/2016/5/1086660.html>, (Erişim Tarihi: 09.10.2017).

olmasına rağmen; izlediği mezhep temelli politikadan dolayı Sünniler anlamında herhangi bir nüfuz ve kabul kazanamamıştır. Dolayısıyla İran'ın Irak'ta izlediği politikalar, Sünni toplumun geneli tarafından şüpheli bir şekilde karşılanmıştır.

Belirtmek gerekir ki İran'ın bazı Kürt siyasi partilerle tarihsel kapsamda değerlendirilebilecek ilişkilerinin olmasına karşın; İran-Kürt ilişkilerine hâkim olan tablo genel manada anlaşmazlık olarak tezahür etmiştir. Tahran yönetiminin Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) başta olmak üzere Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ve diğer Kürt siyasi partileriyle yaşadığı anlaşmazlık, 25 Eylül 2017 tarihinde gerçekleştirilen referandumla birlikte daha ileri bir aşamaya taşınmıştır. Zira İran, tarihsel anlamda iyi ilişkiler içerisinde olduğu IKYB'nin referandum düzenlemesini engelleyememiştir. Dolayısıyla İran'ın müttefiki olan Kürt siyasi partilerinin referandumla katılmasının önüne geçememesi, Tahran'ın Irak'ın birliğini korumaya yönelik çabaları kapsamında birçok soru işaretini de beraberinde getirmiştir.

Bilindiği üzere Irak'ta radikal Sünni grupların ortaya çıkmasıyla beraber İran'ın ülkeye olan müdahalesi daha da artmıştır. Ancak Tahran'ın müdahalesinin artması gelecekte devlete mali bir külfet olarak yansımacaktır. Başka bir ifadeyle İran'ın bölgedeki müdahalesi sonucunda savunma bütçesine büyük bir yük binmiştir. Askeri yeniliklerin yapılmasının yanı sıra milislere ayrılan savunma bütçesinde artışa gidilmesi, İran'ın sınırları dahilinde büyük

baskılara sebebiyet vermiştir. Zira Tahran yönetimi tarafından harcanan bütçe, İran vatandaşlarının aleyhine bir durum oluşturmaktadır. Dolayısıyla devletin bölgedeki müdahalelerine bir yenisi daha eklendikçe mali yük de bu durumla orantılı olarak artacaktır. Söz konusu durum kötü bir halde olan ekonomiyi oldukça olumsuz bir yönde etkilemektedir.

İslam Dünyası çerçevesinde İsrail karşıtlığı, ezilenlerin yanında olmak⁶ ve DEAŞ'la mücadele etmek gibi sloganları bünyesinde barındıran İran, kendisini Arap ve İslam Dünyası'nda rol model alınacak bir ülke olarak göstermeye çalışmıştır. Buna karşın Irak ve Ortadoğu'da vuku bulan çatışmaların artmasıyla birlikte ülkenin mezhepsel yüzü açığa çıkmıştır. Tahran yönetimi, bölgedeki stratejisini gerçekleştirmek adına mezhepsel pragmatikliği kullanmaktan hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Bu şekilde terör grupları, İran'ın uyguladığı mezhepsel siyasete bir tepki olarak Sünnileri koruma gücü olarak ortaya çıkmışlardır. Böylelikle terörist gruplar, İran nüfuzuna karşı çıkmak amacıyla Ortadoğu'yu savaş alanına çevirmiştir.

Yukarıda anılanlardan hareketle İran'ın stratejisinin başarısızlığını gösteren faktörler aşağıda olduğu gibi sıralanabilir:

- Tahran yönetimi, İran'ı temsil edecek bir siyasi güç yardımıyla istikrarlı hükümet kurmak hususunda başarısız olmuştur. Ulusal Şii Koalisyonu'nun

6 Kadir Ertaç Çelik, "İslam Devrimi Sonrası İranda Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış", *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Yaz 2016, s. 263.

karşılaştığı zorluklar, sadece siyasi süreç içerisindeki diğer partilerle sınırlı kalmamış; söz konusu partiler, kendi içerisinde de birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum İran'daki siyasi karar mekanizmalarını bu zorlukları ortadan kaldırma meselesinde endişeye sevk etmiştir.

- Irak Başbakanı Haydar el-İbadi döneminde uluslararası ilişkiler alanında yaşanan açılım, İran'ın Irak'taki varlığı açısından önemli bir zorluk olarak değerlendirilebilir. İbadi döneminde vuku bulan gelişmelerle sadece siyasi alanda değil; askeri ve ekonomik anlamda bölgesel ve uluslararası güçlerle ilişkilerde de önemli ilerlemeler kat edilmiştir. Bu gelişmelerin İran'ın Irak'ta gelecekteki varlığına yönelik olarak önemli bir baskı unsuru olacağı düşünülmektedir.
- Irak'ta birkaç silahlı grubun oluşturulmasına rağmen İran'ın müdahalesiyle birlikte ülkeye güvensizlik ortamı hâkim olmuştur. Böylece Tahran'ın kurduğu silahlı grupların ortadan kaldırılması yönünde bir beklenti hâkim olmuştur. Ayrıca sürekli olarak silahlı grupların ortadan kaldırılmasına yönelik talepleri reddetmesi, İran'ın endişesini ortaya koymaktadır.
- Necef ve Kum dini mercileri arasındaki mücadelenin devam etmesi ve söz konusu durumun İran'ın Irak'taki rolünü etkilemesi, Tahran stratejisinin ülkedeki başarısızlığının bir göstergesidir. Necef mercilerinin eski uygulamalarına devam etmesi

halinde İran'ın stratejisi, Irak'ta kesin bir şekilde bocalayacaktır.

- İran yönetiminin IKBY'nin olası bağımsızlığını önleme yönündeki çabaları, Kürtlerle iyi ilişkiler geliştirme hususunda başarısız olduğu anlamına gelmektedir. Nitekim Tahran, Kuzey Irak'taki bağımsızlık girişimine büyük önem vermektedir. Irak'ın kuzeyinde kazanılan olası bir bağımsızlık bağlamında milli bir devletin ortaya çıkması halinde bu durumun etkileri, İran sınırlarına kadar uzanacaktır. Ayrıca IKBY'nin Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir devlet kurmasından sadece İran Kürtleri değil; Arap, Beluç ve Azeri Türkleri de etkilenecektir.
- Bölgesel rekabet bağlamında İran gibi Türkiye ve Suudi Arabistan da Irak'ta önemli bir nüfuz alanına sahiptir. Bu rekabet, İran'ın Irak'ı kontrol etmesinin önündeki en büyük engellerden sadece birisidir. Bu nedenle Suudi Arabistan ile Türkiye'nin ülkedeki etkinliğinin artması, Tahran'ın aleyhine olacaktır. İran ve Türkiye'nin Irak Hükümeti'yle yakınlaşması, aynı zamanda Tahran yönetiminin ülkede izlediği yayılcı politikanın durdurulması anlamına gelecektir.
- İran, DEAŞ'a karşı verdiği savaşta Irak'ı bir üs olarak kullanmıştır. Diğer yandan İran'ın bölgede yürüttüğü savaşlar, sadece kendisinin milli güvenliğini sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Nitekim İran, El-Nusra Cephesi ve DEAŞ'la doğrudan görüşmeler yapmaktan dahi imtina etmemiştir.

2015 yılında Irak çöllerinde kaçırılan Katar vatandaşlarının salıverilmesi karşılığında El-Nusra'nın tutuklanmış olduğu Hizbullah ve İranlı militanların serbest bırakılması adına İran, terör örgütüyle görüşmüştür. Konuyla ilgili verilebilecek diğer bir örnek ise 2017 yılında DEAŞ'la İran denetiminde yapılan antlaşmadır. Bu antlaşma kapsamında daha önce DEAŞ terör örgütü tarafından öldürülen 5 Hizbullah militanının cenazelerinin teslimi karşılığında Curud bölgesindeki militanların Irak'a götürülmesi üzerine mutabık kalınmıştır. Yapılan bu antlaşmaların tümü, Iraklılar aleyhine sonuçlar doğurmaktadır. Belirtmek gerekir ki aynı zamanda bu durum, Tahran'ın Irak vatandaşlarına karşı fırsatçı bir şekilde yaklaştığının en büyük göstergesidir. Dolayısıyla İran'ın Irak'a yönelik olarak sergilediği fırsatçı tavırlar, stratejisinin gelecekte başarısız olacağına dair önemli bir işarettir.

- Irak'taki askeri varlığı göz önünde bulundurulduğunda Washington'ın İran'ı askeri anlamda kuşatma şeklinde tezahür eden politikalar yürütmekte olduğu ortaya çıkacaktır. Nitekim bu hedef, Trump yönetimi tarafından açıklanmıştır. Dolayısıyla ABD'nin Irak'taki varlığı ve Suudi Arabistan'ın artan rolüyle Irak partilerinin İslami ideolojiden ulusal-liberal bir yöne kaydığı aşikâr bir duruma bürünmektedir. Dolayısıyla bu gösterge, İran'ın Irak'taki siyasetinin sonlandırılmak istendiğinin kayda değer bir belirtisi olabilir.

Bütün bu anlatılanlardan hareketle; Tahran yönetiminin, Irak'ta başarısız olacağına yönelik olarak ortaya atılan senaryolara karşı çıkması gerektiği ile sürülebilir. Zira İran'ın Irak'taki rolü ve konumu birçok zorlukla yüz yüzedir. Bu bağlamda İran'ın kendi ulusal ve milli çıkarlarını Irak'ın istikrarı ve ulus inşasına tercih etmesi, Tahran'ın ülke bağlamındaki stratejisini başarısız kılan önemli etkenler olarak değerlendirilmektedir. Bölgesel duruma aldırılmayan Tahran'ın gerekçelerinin yetersizliğinden dolayı Irak'taki müdahalesinin meşru olmadığına ortaya çıkması, İran'ın stratejisinin başarısız olduğuna dair bir işarettir. Dahası İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin bölgedeki nüfuzunu siyasi anlamda koruması, Tahran'daki kurumların sert güç müdahalesinde bulunması ve Irak'ta İran karşıtlığının artması, söz konusu stratejinin başarısız olduğunu düşündürmektedir.

Yukarıda geçen hususlara ek olarak, ülkede siyasi bir uzlaşa sağlayamaması ve ülkeye müdahalesinin akabinde Irak sınırlarını aşarak başka devletlerin iç işlerine karışması nedeniyle Tahran yönetimi herhangi uluslararası bir destek de elde edememiştir. Diğer yandan İran'ın Irak'taki askeri müdahalesinin devam etmesi, zor bir durumda olan ekonomisine büyük bir yük oluşturmaktadır. Tüm bu hususlar, İran'ın Irak'taki stratejisinin başarısız olduğunu ve gelecekte de başarısız olmaya mahkûm edildiğini göstermektedir. Nitekim bu stratejinin başarısızlığının etkisi, sadece Irak'la sınırlı kalmamıştır; tüm bölgeyi kapsamaktadır.

SENARYO 4: İRAN'IN IRAK STRATEJİSİNİ YENİDEN ŞEKİLLENDİRMESİ

Bu senaryoya göre Tahran yönetimi, Irak'ta geliştirdiği stratejisini uzun vadede değiştirecektir. Nitekim bölgede yaşanan gelişmelere ek olarak İran'a yapılan baskının artması ve Irak'ın iç işlerinde meydana gelen değişimler, Tahran'ın siyasi karar mekanizmalarını böyle bir hüküm vermeye itecektir. Başka bir ifadeyle, bölge ve Irak'ta meydana gelen değişimlerle birlikte İran, kendi çıkarları doğrultusunda stratejisini başarılı kılmak adına ülke nezdinde yeni politikalar izleme yönünde karar alacaktır. Bu senaryo çerçevesindeki bir diğer varsayımına göre bölgesel çıkarlarını genişletmek adına başka güçlerle birlikte hareket edecektir. Burada İran'ın bölgesel konumunu korumak amacıyla Katar gibi bölge devletleriyle işbirliği yapması da söz konusu olacaktır.

Bölgesel strateji geliştirme hususunda büyük hatalar yapılmasına rağmen İran karar alıcıları, bu yanlışların farkına varacak ve olumsuz göstergeleri değerlendirmeye alacaklardır. Bu göstergeler, İran'ı politikalarının devamlılığı bağlamında birtakım değişikliklere itecektir.

Bu senaryonun üzerine kurulu olan gerçekler aşağıda sıralanmıştır:

- İran'ın Irak'taki nüfuzunun etkinliği sınırlı bir biçimde tezahür etmiştir. Milis güçlerini aşırı bir

şekilde kullanması ve mezhepsel bir politika izlemesi, Irak'ta nüfuzunun güçlenmesinde etkili olmamıştır. Hatta bu durumun tam tersi bir etkiye sahip olduğundan bahsedilmelidir. Örneğin; Irak'taki müdahalesi, gayri meşru bir girişim olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bu durumdan hareketle İran'ın stratejisini değiştirmesi yönünde bir ihtimal mevcuttur.

- İran'ın DEAŞ ve diğer terörist güçlere karşı verdiği mücadeleye devam etmesi sonucunda yaşanan beşerî ve maddî kayıplar, ülke ekonomisine büyük bir yük bindirmekte ve dış politikada devleti büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Diğer yandan İran'ın Irak'a aşırı bir şekilde müdahale etmesi, Sünni isyanının artmasını büyük ölçüde etkileyecektir. Dolayısıyla Tahran, bu duruma karşı çıkamayacak ve söz konusu meseleye çözüm aramaya başlayacaktır. Tüm bunlardan hareketle Katar örneğinden görüleceği üzere İran, stratejik ittifaklarının yenilenmesi hususunda değişiklikler yapacaktır. Tahran yönetiminin bölgesel stratejisi bağlamında diğer bölgesel güçlerle birlikte hareket etmesi, bu zorlukların farkına vardığını göstermektedir.
- Suudi Arabistan gibi bazı bölgesel güçlerin etkinliğinin artması, İran'ın stratejisini yeniden gözden geçirmesine sebep olabilir. Nitekim diğer bölgesel güçlerin etkinliğinin artması, Tahran'ın bölgede uygulamaya çalıştığı

stratejinin gerçekleştirilme ihtimalini zayıflatmaktadır. Dolayısıyla İran'ın bölgedeki gelişmelere ayak uydurarak stratejisinde yeniliklere gitmesi kaçınılmaz olacaktır.

- Tahran'ın üstlendiği rollere müteakip olarak bölgesel güvenliğin yeni tehditlerle karşı karşıya kalması, beklenen gelişmeler arasındadır. Uluslararası terörizmin yanı sıra İran'ın nükleer programı ve balistik füze denemeleri gibi tehditlerle de yüzleşmiş olan bölge, bu anlamda yeni bir mağduriyet yaşayabilir. Bahse konu tehditlerin silahla ortadan kaldırılmasının imkânsız olması nedeniyle İran'ın bölgesel gruplarla hareket etmesi kapsamında diğer güçlerle işbirliğine gitmesi gerekecektir.
- Bölgesel çatışmaları ve anlaşmazlıkları çözme meselesinde İran, sorunun farkına varmasıyla birlikte duruma çare arama ihtiyacı duyacaktır. Bu durum, İran'ın strateji değişikliği yapmasını da beraberinde getirecektir. Dolayısıyla İran'ın bölgesel sorunları çözmek adına diğer bölgesel güçlerle birlikte hareket edeceğine dair birçok gösterge bulunmaktadır. Bunların başında P5+1 (ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin ve Almanya) ülkeleriyle yapılan nükleer antlaşma ve Ruhani'nin ikinci dönem için aday olduğu seçimi kazanması gibi gelişmeler gelmektedir. Bu gelişmeler, Tahran yönetiminin bölgede yaşanan değişimlere ayak uydurması gerektiğini anladığına yönelik işaretler olarak kabul

edilebilir. Diğer yandan sürekli bir şekilde Körfez Ülkeleriyle ilişkilerini olumlu bir zemine oturtma yönünde adımlar atması, İran'ın sert güç araçlarından vazgeçtiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bölgesel stratejisinin yıkılmaya başladığı süreci en az maliyetle atlattırma ve uluslararası alanda yaşadığı siyasi açıdan durgun dönemden çıkmaya çalışan İran, Irak'taki kontrolünü sağlamlaştırmak adına bölgesel güçlerle işbirliğine gitmektedir. Ancak burada Tahran'ın karşısında iki seçenek bulunmaktadır: Birincisi, İran'ın tek başına hegemonya sağlamaya çalışmasıdır. İkincisi ise Suudi Arabistan ve diğer güçlerle arasında denge oluşturarak; bölgesel güçlerin şartlarını kabul etmesidir. Nitekim Türkiye ve Suudi Arabistan'ın da Irak'ta stratejik çıkarları bulunmaktadır.

Bölgesel durum, İran'ın Ortadoğu bağlamında hareket etmesi ve yeni bölgesel düzendeki konumunu koruyacak şekilde bir nizam üretmesine sebebiyet verebilir. Tahran'ın Suudi Arabistan dahil olmak üzere diğer bölgesel güçlerle birçok ortak noktası bulunmaktadır. İki ülke arasındaki ortak noktalardan biri, DEAŞ'a karşı verilen mücadeledir. Tahran yönetiminin bu bağlamda iyi niyet göstermesiyle birlikte düzenli bir bölgesel sistemin kurulması hususunda önemli bir rol alacağı öne sürülebilir. Bu şekilde İran, bölge devletlerinin iç işlerine karışma politikasından vazgeçmiş olan, mezhep temelli politikalar yürütmeyen ve bölgede istikrar

açısından mühim bir role haiz bulunan önemli bir aktör haline gelecektir. Tahran yönetimi, güvenli bölgesel bir düzen kurmak adına ya diğer bölge güçleriyle ittifaklar gerçekleştirecek ya da askeri gücüyle bölge bağlamında oluşturduğu stratejisini hayata geçirecektir. Belirtmek gerekir ki ikinci seçenek; İran'ın imkânlarının ötesine geçmektedir. Bu nedenle Tahran'ın bölge devletleriyle işbirliği yapmak kaydıyla belli bir denge sağlayarak bölgesel düzlemde kalmaya çalışması gerekecektir.

İran, farklı alanlarda vuku bulan sorunlarını çözmek için stratejisinde değişiklik yapma yolunu seçmiştir. Bu şekilde Tahran, stratejisindeki değişiklikleri karşılaştığı sorunları çözmek adına araç olarak kullanmaktadır. İran bir yandan Haşdi Şabi, Hizbullah ve Esad'la ittifak kurarken diğer yandan Katar'la ittifak içerisine girmiştir. İran'ın Katar'la ilişki kurmasındaki hedef, stratejisini yeniden şekillendirmektir. Bu nedenle Tahran, iki şekilde hareket etmeye başlamıştır. Yönetim bir yandan Şii gruplar ve siyasi partilere arka çıkarken, diğer yandan Sünni siyasi gruplar ve güçlerle işbirliği kurmuş ve onlara destek vermiştir. İran bu denklem üzerinden kaos yaratarak bölgedeki liderliğini korumaya ve rakiplerinin ortaya çıkmasını engellemeye çalışmaktadır. Nitekim İran'a bağlı taraflar; ideoloji ve siyasi düşünce yönünden büyük farklılık arz etmektedir.

Aynı zamanda bu yöntem, İran'ın siyasi amaçlarını yerine getirme hususunda ortaklarını kullanmasını sağlamıştır.

Bu ihtiyacı iki önemli mesele gerektirmiştir: Birincisi, İran'ın gücü birçok sınırlamayla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, devletin önemli bir rol üstlenmesini engellemektedir. İkincisi ise jeo-güvenlik bağlantılı olarak tezahür etmektedir. Başka bir ifadeyle İran, güvenlik bağlamındaki rolü çerçevesinde başka güçlerle birlikte hareket etmek zorunda kalmaktadır. Özellikle IKBY'nin bağımsızlığı sorunu kapsamında Tahran'ın bölgesel güçlerle işbirliği yapması kaçınılmazdır. Belirtmek gerekir ki bu husus; İran'ın bahse konu güçler ile ortakları arasında bir denge oluşturmasını gerektirir; ancak Tahran'ın bu hedefi kontrol sağlama ve Irak'taki nüfuzunu koruma konusunda bir engel teşkil etmeyecektir. Bu kapsamda:

- İran'ın farklı siyasi güçlerle uzlaşma sağlamaya çalışması söz konusu olabilir. Örnek olarak Ulusal Hikmet Akımı lideri Ammar el-Hakim'in farklı siyasi güçlerin bir araya getirilmesi adına siyasi uzlaşmanın yapılması gerektiğini ileri sürmesi gösterilebilir.
- Tahran, çıkarları çerçevesinde eksenine dahil bulunmayan Sünni siyasi güçleri yanına çekmeye çalışabilir.
- Diğer bölgesel güçlerin Ortadoğu bağlamındaki denklemleri değiştirme yeteneklerini zayıflatmak adına İran, bunların üstlendikleri rollere göz yumabilir.

Bu noktada İran'ın çıkarlarını yerine getirecek olan ve kabul gören bir siyasi istikrar, ancak uluslararası ve bölgesel bir meşruiyetle mümkün olacaktır. Buradaki meşruiyetten kasıt

tüm Iraklı güçlerin devlet kurumlarını sağlamlaştırmak adına İran'ın sunduğu desteği kabul etmesidir.

Ülkedeki rolünün etkinleştirilmesi kapsamında Tahran yönetimi, gelecek aşamalarda Irak'taki siyasi partiler arasındaki dengeleri yeniden şekillendirmeye çalışabilir. İran, bu süreçte Irak'ın siyasi güçlerinin kontrolünden çıkmaması şartıyla yeni siyasi ittifaklar kurmaya çalışabilir. Zira Iraklı siyasi güçler, Tahran'a karşı çıkabilecek güçte değildir. Ülkede en etkin konumda bulunan ve önemli imkanlara sahip olan İran, siyasi dengeleri korumak adına gelecek aşamada Sünni siyasi güçlere önemli bir rol sağlayabilir.

İran sahip olduğu derin tarihinden hareketle Irak'ta yaratılmış olan kaos ortamını gözden geçirebilir; siyasi süreç ve güvenliği istikrara kavuşturabilir. Böylesi bir karar, Tahran'ın siyasi karar merkezlerine bağlı olarak alınacaktır. Ayrıca bu gelişmelerin hayata geçmesi, izlenilen politikalar sonucunda Irak'ta ve Ortadoğu'da vuku bulan felaketlerin İran tarafından anlaşılmasıyla mümkün olacaktır.

Yukarıda anlatılanların bir sonucu olarak stratejik zaruretlere, Tahran'ın Irak'a yönelik olarak geliştirdiği strateji ve siyasetinde değişiklik yapmasını gerektirmektedir. Ayrıca İran, bu kapsamda başka seçenekler de geliştirebilir. Örneğin; Haşdi Şabi güçleri arasında bulunan Sünnilerin rolünü artırarak İran'ın Irak'taki nüfuzuna karşı çıkan tepkileri sindirebilir. İran'ın stratejisini gözden geçirdiği yönündeki senaryo, ancak devletin oluşturduğu stratejinin uygulanmasının mümkün olmaması durumunda tezahür edebilir.

SENARYO 5: İRAN'IN NÜFUZUNU KORUMA ADINA IRAK'I BÖLMESİ

Bu senaryoya göre İran, stratejik gerçeklerden hareketle nüfuzunu korumak adına Irak'ın bölünmesini, bir diğer deyişle bu ülkenin federe devletlere ayrılmasını teşvik edecektir. Bu senaryonun asıl varsayımı; bölgesel konjonktürden hareketle İKBY'nin bağımsızlığı ve Sünni siyasi partiler tarafından Sünni federe devlet kurulması yönünde çağrılarının artmasıyla bölünmenin gerçekleşeceği'dir. Böylece Irak'ın kuzeyinde ortaya çıkan "Kürt Devleti", İsrail ve ABD nüfuz alanı içerisinde değerlendirilecektir. "Sünni Federe Devleti" olarak ortaya çıkan bağımsız devlet, Arap devletleri ve Türkiye'nin nüfuz alanında olacaktır. Irak'ta ortaya çıkan "Şii Devlet" otorite boşluğunu ise İran dolduracaktır. 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin ardından Tahran, bu yönde çaba göstermiştir. Irak'ın güneyinde mutlak nüfuzunda olan bir bölgesel devlet kurma çabalarında bulunmuştur.

Federe devlete dair düşünceler, 1992 yılında "Kuzey Irak Özerk Bölge Parlamentosu"nun benimsediği "Diktatörlük Sonrası Irak'ta Federalizm" projesine dayanmaktadır. Devletin yönetim şekli bağlamında

federalizm, Irak muhalefetinin bir isteği nezdinde siyasi söylemlerde sık dile getirilmiştir. ABD işgalinden bir yıl önce 2002 yılının sonlarına doğru Irak muhalefetinin “Saddam Sonrası Yeni Irak’ın İnşası” sloganı altında gerçekleştirilen Londra Toplantısı’nda çoğulculuk, demokrasi, federalizm ve insan hakları gibi meseleler tartışılmıştır. Buna ek olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), 1546 Sayılı Kararı’nda federalizmin uygulanması yönünde karar almıştır. Bu karara göre Geçici Irak Yönetimi, federalizmi uygulamakla yükümlü kılınmıştır. Bu şekilde federalizm, Irak’ın 2004 Geçici Yönetim Kanunu’nda kabul edilmiş; daha sonra ise 2005 Kalıcı Irak Anayasası’nda yer almıştır. Bu şekilde Irak’ın üniter devlet yapısı federalizme dönüştürülmüştür.

Bu bağlamda Irak’ın güneyinde federe devlet oluşturma yönünde birçok proje ortaya çıkmıştır. Eski Basra valisi ve şu anki parlamento üyesi olan Vail Abdullahif, bu konuya “Federalizm Teorisinde Görüş” (Rüya Fii Bazariyet el-Federaliye) adlı eserinde değinmiştir. Ayrıca Basra, Meysan, Nasriye, Semave vilayetlerinden 45 aşiret reisi; bu toprakların dahil olduğu “Güney Irak” adı verilecek bir federe devletin teşkil edilmesini talep etmişlerdir. Söz konusu aşiret reisleri, bu kapsamda bir sözleşme imzalamışlar ve Güney Irak federe devletinin idari yapısı, şura konseyi ve ekonomik konseylerini aralarında belirlemişlerdir.

Bu projenin yanı sıra “orta” ve “güney” federe devlet projesi de ortaya

atılmıştır. Abdulaziz el-Hâkim Irak’ın “güney” ve “orta” vilayetlerinin dahil edildiği federe bir devlet oluşturulması gerektiğini dile getirmiştir. Güney ve orta vilayetlerin valileri, 2006 yılının Mart ayında Necef kentinde toplanarak projenin uygulanmasıyla ilgili olarak görüşmüşlerdir. Söz konusu “güney” ve “orta” vilayetlerden oluşan federe devlet projesinin hayata geçirilememesinin nedeni Sadr grubunun Irak’ın federalizm adı altında bölünmesi yönündeki düşüncelere karşı çıkması olabilir. Ancak eski İslam Yüksek Konseyi lideri Ammar el-Hâkim, bu istekten vazgeçmemiştir. El-Hâkim, federe devlet projesinin Jeo Biden projesiyle ilgili olmadığını da bildirmiştir. İslam Yüksek Konseyi tarafından gönderilen bir heyet, Anbar Sahva Başkanı Ahmet Abu Rişe’yle projeyi görüşmüş ve desteklerini istediklerini belirtmiştir.

Milli Güvenlik Danışmanı Muvaffak el-Rubai, Washington Post’ta yayınlanan “Federalizm Bölücülük Değil” başlıklı yazısında Irak’ın coğrafi yapısının 5 federe devlet oluşturmaya müsaade ettiğini bildirmiştir. Bu federe devletlerin birincisi, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgedir. Rubai, “Kürt bölgesinin” özel bir kültürel yapıya sahip olması nedeniyle özel bir anayasal statüde bulunacağı ve Kanada’daki Québec gibi idare edileceğini belirtmiştir. “Batı Federe Devleti”, Musul ile Dicle ve Fırat’ın yüksek vadilerinden oluşacaktır. “Kufe Federe Devleti”, Orta Fırat illerinin birleşimi şeklinde tezahür edecektir. “Basra Federe Devleti”, Dicle ve Fırat’ın alçak vadilerinden oluşacak;

Bağdat federe devleti ise Bağdat civarı ve Selahaddin illerini içine alacak şekilde meydana gelecektir.⁷

İran'ın güney kesiminin kuzey ve orta bölgelerden ayrılması yönündeki çalışmalar, İran'ın 2003 yılından beri Irak'ta uygulamaya çalıştığı bir stratejidir. Bu durumla ilgili birkaç gösterge sunulabilir:

- Irak'ın güneyindeki ekonomi ve ticari yaptırımların neredeyse tamamı mutlak bir şekilde İran tarafından kontrol edilmiştir.
- Toplumun önde gelen kişileri ve aşiret reisleri, İran'ın projesine dahil olmuştur.
- İran'a bağlı milislerin güvenliği kontrol edilmiştir.
- İran tüm petrol yataklarını ele geçirmiştir. Diğer yandan petrol yataklarını araştırma sözleşmeleri yapılmıştır.
- Farsça öğrenim ve kültür merkezleri üzerinden İran, Irak'ın güneyindeki nüfuzunu artırmıştır.
- İran; Necef ve Kerbela kentlerindeki dini seyahatleri turizmi tam anlamıyla kontrol altına almıştır.

Belirtmek gerekir ki İranlı yetkililer ve Ali Hamaney tarafından yapılan açıklamalarda Irak'ın birliğinin altı çizilmesine rağmen; kuzeyinde bir Kürt devleti kurulması durumunda Sünni bölgelerden devlet oluşturma yönünde taleplerin gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Böyle bir durumda İran, nüfuzunu korumak adına söz konusu devletin kurulmasını destekleyecektir.

Bu nedenle kendisine yönelik baskıların artması ve nüfuzunun tehlikede olduğunu anlaması halinde Tahran'ın ülkenin üçe bölünmesi konusunda “destekleyici” bir tavır takınacağı söylenebilir.

SENARYO 6: STRATEJİK YENİLGİ VE İRAN'IN IRAK'TAKİ HEGEMONYASININ SONA ERMESİ

İran'ın Irak'ta uygulamaya çalıştığı siyasi projenin başarısızlıkla sona ermesi sonucunda Irak Şiilerin Tahran karşıtı bir tutum takınacağından yola çıkan bu senaryo, devletin uzun vadede Irak'tan çekilmesiyle sonuçlanmaktadır. Irak'ta sürdürdüğü siyasetin başarısız olacağını idrak eden İran karar alıcıları, kalan nüfuzunu korumak adına Irak'tan çekilme programını yürürlüğe koyacaktır.

İrak'taki başarısızlığına ek olarak izlediği politikanın sonucunda maddi ve manevi kayıplar yaşaması, Irak halkının Tahran karşıtlığının artması ve Bağdat Hükümeti'nin güven ve istikrar ortamını sağlayamaması sonucunda İran'ın Irak'tan çekilme yönündeki düşüncesi güçlenecektir.

Tahran yönetimi, Irak'a daha fazla askeri güç göndermek yerine milislerini çekecektir. Irak'ta kalmaya çaba göstermesi, bu anlamda uygun bir seçenek olarak görülmemektedir. Daha önce Tahran'ın en yakın müttefikleri olan devletler, bugün İran'ın nüfuzu ve kontrolünden

⁷ Mowaffak el-Rubaie, “Federalism, Not Partition: A System Devolving Power to the Regions is the Route to a Viable Iraq”, *Washington Post*, 2008.

kurtulmaya çalışmaktadır. Bu durum sadece siyasi güçlerle sınırlı kalmamakta; din adamları ve toplumun ileri gelenleri de devletin kontrolünden çıkma yönünde çaba göstermektedir. Dolayısıyla İran'ın durumu kurtarmak adına Irak'tan çekilme yönünde planlar hazırlaması gerekecektir. Nitekim Irak'taki durum farklılık arz etmektedir.

Asıl tezahür eden anlaşmazlık, bugün Şii siyasi partiler arasında yaşanmaktadır. Nitekim İran, Irak'taki kontrolünü Şii siyasi güçler üzerinden sağlamıştır. Ancak gelinen noktada sağlanan kontrolün eski günleri arattığı söylenebilir. Çünkü İran, Irak'taki Şii siyasi güçleri tek bir yerden yönetmeye çalışmış; fakat bağlantıların toplandığı nokta sürekli yolsuzluk suçlamalarıyla birlikte anılmıştır. İran'ın yönettiği siyasi tecrübeler genellikle krizle sonuçlanmıştır. Tahran'ın aşamalı olarak ülkeden çekilmemesi ve Şii siyasi partilerin kararlarını kabul etmemesi durumunda Irak'taki projesi kesin bir şekilde başarısızlıkla sonlanacaktır. Bağdat'ta yapılan protestolar, İran'a yapılan bir uyarı niteliğine haizdir. Devlet, ya bu ülkeden çekilerek Irak'ın dostu olacak ya da çekilmeyerek düşmanı haline gelecektir. Peki Tahran yönetimi on binlerce Şii'nin düzenlediği protestoları duyuyor mudur?⁸

Yukarıda anılanlara ek olarak İran'ın Irak'tan çekilebileceğinin sinyali niteliğinde değerlendirilebilecek farklı göstergeler de bulunmaktadır:

- İran'ın Şii siyasi partiler arasındaki sorunlara çözüm getirememesi ve bu güçlerin Tahran siyasetine karşı çıkması söz konusu devletin Bağdat'a yönelik politikalarını değiştirmesi niteliğine haiz bir göstergedir. Bu duruma yönelik olarak Mukteda es-Sadr'ın son siyasi hamleleri örnek gösterilebilir. 2010 yılında gerçekleştirilen seçimlerde Sadr grubu, İran'ın baskıları sonucunda Maliki Koalisyonu'yla birleşmek zorunda kalmıştır. 2018 seçimlerinde İran'ın tahakkümüyle Mukteda'nın diğer Şii siyasi güçlerle birleşeceği yönünde bir beklenti mevcuttur. Buradaki asıl soru şu olmalıdır: Mukteda es-Sadr İran'ın baskılarına rağmen başka bir koalisyon kurarsa neler olacaktır? Gelecek seçimlerin farklı bir şekilde vuku bulacağına dair birçok gösterge bulunmaktadır. Sadr'ın hocası olan ve İran'a yakınlığıyla bilinen birçok din adamı Sadr'ın yürüttüğü protesto gösterilerini yasaklamıştır. Sadr, 2010 yılında da örneği olduğu gibi daha önce bu tür yasaklamalar karşısında geri adım atardı; ancak bugün açık bir şekilde meydan okumakta ve Arap Dünyası'na doğru açılım yapmaktadır.⁹ Ayrıca Sadr, İran'ın Irak'ta uyguladığı politikalardan dolayı 4 Ağustos 2017 tarihinde İran'ın Düzenin

8 Ali Emin, "Hiyar İran Fi el-İrak: İma el-İnsihab ve İma el-İda (İran'ın Irak'taki Seçeneği: Ya Çekilme Ya da Düşmanlık)", *Uluslararası Arap Gazetesi*, 4 Haziran 2017, s. 9.

9 Renad Mansour-Faleh A. Jabar, "The Popular Mobilization Forces and Iraq's Future," *Carnegie Middle East Center*, 28 Nisan 2017, <http://carnegie-mec.org/2017/04/28/popular-mobilization-forces-and-iraq-s-future-pub-68810>, (Erişim Tarihi: 01.09.2017).

Maslahatını Teşhis Konseyi Başkanı Mahmud Şahrudi'yle görüşmeyi reddetmiştir. Bu durum İran'ın projesine yönelik büyük bir darbe olmuştur.

- Suudi Arabistan İran'la eşit pay alarak Irak'ta varlık göstermesi gerektiğinin farkına varmıştır. Bu anlamda Riyad'ın ülkeye açılma politikası Tahran'ın aleyhine olacaktır. Bunun yanı sıra Suudi Arabistan, gelecekte Irak'a yönelik daha büyük bir açılım da gerçekleştirebilir.
- Birçok Şii ve Sünni siyasi İslami parti, liberal partiye dönüşmektedir. Bu durum bir anlamda İran'ın İslami Şii projesinin sonu anlamına gelmektedir.
- İran'ın Irak'ta uyguladığı siyaset sonucunda ülkede ortaya çıkan mezhep çatışmasının sona ermesi ancak Tahran'ın devlet nezdindeki varlığının ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacaktır. İran'ın Irak siyasetinde etkin bir aktör olarak varlığını korumasıyla birlikte hukuk devleti ve devlet kurumlarının inşasından bahsetmek mümkün olmayacaktır.
- Tahran'ın ülkedeki varlığıyla ilintili bir şekilde İran güvenlik yetkilileri arasındaki anlaşmazlıklar artmıştır. Gelecekte bu anlaşmazlıkların daha üst boyutlara taşınacağı düşünülmektedir.
- İran'ın Irak'tan elini çekmesiyle ilgili olarak ABD tarafından yapılan uyarılar, DEAŞ sonrası dönemde bir stratejiye dönüştürülebilir.

Bilindiği üzere DEAŞ'a karşı verilen savaş bitmek üzeredir. Dolayısıyla İran'ın Ortadoğu'daki rolünün ne olacağı hususu merak uyandırmaktadır. ABD, Arap devletleri ve Türkiye, İran nüfuzuna karşı çıkmak adına DEAŞ tehlikesinin bölge nezdinde sona ermesini beklememişlerdir. Söz konu aktörler, önleyici adımlar atarak Tahran'ın yayılmacı politikalarının önünü kesmeye çalışmıştır. Bu anlamda Sünnileri korumak amacıyla Musul Operasyonu'na Haşdi Şabi güçlerinin katılmasına izin verilmemiştir. Nitekim Haşdi Şabi'nin yürüttüğü operasyonlarda birçok sivil öldürülmüştür. Suudi Arabistan, İran'ın nüfuzuna karşı çıkmak amacıyla Irak Hükümeti'ne yönelik olarak açılım politikası uygulamaya başlamış ve DEAŞ sonrası süreçte çatışmalardan dolayı harap olmuş ülkeyi restore etme çalışmalarına katılacağını bildirmiştir. Diğer yandan Riyad, DEAŞ'a karşı yapılan operasyonlara da katılmıştır. Ancak İran'ın nüfuzunu sınırlamak adına en fazla çabayı gösteren devlet ABD'dir. 2015 yılında yapılan nükleer antlaşmayla Washington, Tahran yönetimiyle birlikte Suriye ve Irak'ta DEAŞ'a karşı savaşıma razı olmuşsa da devletin İran'ın nüfuzuyla ilgili endişeleri devam etmiştir. Nitekim milislerin kazandığı son zaferlerle İran'ın Irak ve Suriye'deki nüfuzunun daha da güçleneceği yönünde bir kaniya varılmıştır. Burada kayda değer olan husus ise Suudi Arabistan ve İsrail'in Obama yönetimi ile Ruhani Hükümeti arasındaki yakınlaşmaya karşı durmuş olmasıdır. Bugün Washington yönetimi, İran'ın nüfuzunu sınırlamaya çalışmakta ve bu durum

Trump'ın açıklamalarından da net bir şekilde anlaşılmaktadır. Trump, DEAŞ sonrası Irak'ta istikrarı sağlamak adına 3000 asker bırakacağını açıklamıştır. Irak'tan uzak kalmış olan ABD yönetimi, bugün İbadi'ye baskı yaparak İran ekseninden çıkmasını istemektedir. İbadi, İran'ın nüfuzunu azaltmak amacıyla 2016 yılında Haşdi Şabi güçlerini denetimi altına alarak bu stratejiyi fiili bir şekilde uygulamaya sokmuştur.¹⁰

Siyasi etkinliğini devam ettirmek adına yukarıda anlatılanlardan hareketlerle İran'ın ülkeden çekilmesi Bağdat için bir gereklilik iken, İran için hayati bir meseledir. Tahran'ın Irak'taki mezhepsel rolünü azaltma yönünde çaba göstermemesi ve daha önemlisi ülkeden çekilmemesi, yıkıcı sonuçlara neden olacaktır. Bu seçenek bu yüzden gerçeğe en yakın opsiyon olarak görülmektedir. Birçok krizle başa çıkmaya çalışan İran çerçevesinde böylesi bir seçenek, hem nüfuzunu koruyacak hem de ülkeyi Irak ikileminden en az zararlı çıkaracaktır.

SONUÇ

İran'ın Irak'taki rolü gelecekte farklı bir şekilde tezahür edecektir. Öncelikle, yukarıda belirtilen her senaryoyu destekleyen ve engelleyen faktörler olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışma esas anlamda herhangi

bir senaryonun gerçekleşeceğini ileri sürdürmekte olup bu senaryolarının birbirinden farklı biçimlerde meydana gelebileceğini konu edilmiştir. İran'ın Irak'taki siyasi ve güvenlik çerçevesindeki geleceğinin tahmin edilmesi oldukça zordur. Zira Irak, bölgenin; hatta dünyanın en karmaşık yerlerinden biridir. Ayrıca Irak'ta bölgesel ve uluslararası stratejiler, birbiri içine geçmiş durumdadır. Dolayısıyla Irak, bölgedeki en değişken aktörlerden biridir. Söylemek gerekir ki; anılan senaryolar kapsamında elde edilen sonuçlar, belli verilerle desteklenerek oluşturulmuştur.

Yukarıda yapılan değerlendirmeler sonucunda İran'ın Irak'taki stratejisiyle ilgili aşağıda sıralanan çıkarımlarda bulunulabilir:

- İran'ın Irak'taki stratejisi, temel anlamda Irak'ı sınırlama ve bölgesel rolünü kısıtlama amacı taşımaktadır.
- Kendisine yakın bulunduğu devlet ve gruplarla stratejik bir eksen kuran İran, Ortadoğu'daki merkez konumunu devam ettirmeye çalışmaktadır.
- Kaos politikaları uygulayan Tahran yönetimi, Irak toplumunu yok etmek istemektedir.
- ABD'nin ülkeyi işgali ve DEAŞ terör örgütünün Irak topraklarında varlık göstermesini fırsat bilen İran, Irak'ı nüfuzu altına alma yönünde faaliyetler yürütmektedir. Diğer yandan İKBY'nin gerçekleştirmiş olduğu referandumu etkinliğini arttırmak yönünde kullanmıştır.

¹⁰ Hanan Reis, "Devur İran Ma Bede DEAŞ? (DEAŞ Sonrası İran'ın Rolü)", *Leader Al Arabiya*, 28 Mayıs 2017, <http://ar.leaders.com.tn/article/1766-%D8%A3%D9%8A-%D8%AF%D9%88%D8%B1->, (Erişim Tarihi: 09.10.2017).

- Bölgeyi yeniden dizayn ederek askeri nüfuz alanını genişletmiş ve Irak'ın ekonomisini kontrol ederek imparatorluk planlarının gerçekleştirilmesi bağlamında birtakım hamlelerde bulunmuştur.
- Tahranlı yetkililer, Irak'taki varlıklarını dini ve siyasi çerçevede gerekçelendirmişlerdir. Bu gerekçelerin başında, Şii mezhebini korumak ve Şii'lerin 2003 yılından sonra elde ettiği kazanımları muhafaza etmek gelmektedir.
- İran'ın 2003 yılından sonra Irak stratejisi, Bağdat'a İran yanlısı bir hükümet kurarak uluslararası yaptırımlara karşı çıkmak ve Irak'ı siyasi, ekonomik ve ticari yönlerden İran'a bağımlı hale getirmektir.
- İran'ın Irak stratejisinin önünde engel teşkil eden uluslararası ve bölgesel birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin başında İran'ın kendi iç sorunları gelmektedir.
- İç meselelerin sorun olarak ortaya çıkmasının asıl nedeni, İran'ın ekonomisi ve kamuoyunun yaptığı baskılardır. Tüm bunların yanı sıra bahse konu stratejiyi destekleyen muhafazakâr bir kesim de bulunmaktadır.
- Türkiye ve Suudi Arabistan gibi bölgesel güçler, İran'ın Irak stratejisini etkilemektedir.
- Güvenlik bağlamında İran'ın stratejilerine uyum gösteren devletler bulunduğu gibi Tahran politikalarıyla ters düşen ülkeler de mevcuttur.
- Stratejisi bağlamında İran'ın lehine bir görüntü sergileyen milis ve silahlı gruplar, Tahran politikaları için merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu durum, İran ile milisler arasındaki ilişkilerin doğasından kaynaklanmaktadır.
- Irak'ta bulunan birçok siyasi parti; Tahran yönetiminin siyaset, ekonomi ve güvenlik bağlamındaki tutumunu içselleştirerek İran stratejisine hizmet etmektedir. Söz konusu siyasi partilerin bir kısmı, mezhep temelli bir doğrultuda hareket ederek İran'ın ülkedeki rolünü kabullenmekte; diğer bir kısmı ise İran'a karşı çıkacak güce sahip olmamalarından dolayı bu politikalara karşı çıkmamaktadır.
- İran'ın Irak'ta sürdürdüğü stratejinin başarılı olduğuna dair birçok göstergenin bulunmasına rağmen tam tersi bir duruma işaret eden belirtiler de mevcuttur.
- Tahran'a karşı duran birçok devletin bölgesel konularda başarılı bir profil çizmesi ve bu ülkenin kimi zaman kayıplar yaşaması, İran'ın stratejisinin darbe aldığını göstermektedir. Bu nedenle İran'ın uluslararası ve bölgesel gelişmeleri kıstas olarak stratejilerinde birtakım değişikliklere gitmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Ortadoğu'daki krizin derinleştiği alanlardan birisi olarak İran yeni bir adres olabilir.

KAYNAKÇA

RUBAİE, Mowaffak, “Federalism, Not Partition: A System Devolving Power to the Regions is the Route to a Viable Iraq”, *Washington Post*, 2008.

ÇELİK, Kadir Ertaç, “İslam Devrimi Sonrası İran’da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış”, *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Yaz 2016, s. 251-274.

CEMİYE, Ahmed, “Feşel İran Fil İrak... vel Kadim Esve (İran’ın Irak’taki Başarısızlığı: Gelecek Daha Kötüdür)”, *İlaf Gazetesi*, 4 Mayıs 2016, <http://elaph.com/Web/NewsPapers/2016/5/1086660.html>, (Erişim Tarihi: 09.10.2017).

NİEYMİ, Ahmed, “Katla el-Haras el-Sevri el-İrani Fil İrak ve Ceniralat Kibar (Devrim Muhafızları’nın Ölülere ve Büyük Generalleri)”, *Al Arabi*, 27 Şubat 2017, <https://goo.gl/qdC2Ys>, (Erişim Tarihi: 09.10.2017).

SERHANİ, Halid, “Meclis el-Hukum el-İntikali ve Mustakbel Nizam el-Hukum Fil Irak (Geçici Yönetim Konseyi ve Irak Yönetiminin Geleceği)”, *Uluslararası Politika Dergisi*, Ahram Stratejik Siyasi Araştırmalar Merkezi, 2003.

EMİN, Ali, “Hiyar İran Fi el-İrak: İma el-İnsihab ve İma el-İda (İran’ın Irak’taki Seçeneği: ya Çekilme ya da Düşmanlık)”, *Uluslararası Arap Gazetesi*, 4 Haziran 2017.

EROL, Mehmet Seyfettin, “Yeni Irak’ta Neler Oluyor? Türkiye Sürecin Neresinde?”, *Türk Yurdu*, Cilt: 33, Sayı 311, Temmuz 2013, s. 20-22.

MANSOUR, Renad-Faleh A. Jabar, “The Popular Mobilization Forces and Iraq’s Future”, *Carnegie Middle East Center*, 28 Nisan 2017, <http://carnegie-mec.org/2017/04/28/popular-mobilization-forces-and-iraq-sfuture-pub-68810>, (Erişim Tarihi: 01.09.2017).

REİS, Hanan, “Devur İran Ma Bede DEAŞ? (DEAŞ Sonrası İran’ın Rolü)”, *Leader Alarabiye*, 28 Mayıs 2017, <http://ar.leaders.com.tn/article/1766-%D8%A3%D9%8A-%D8%AF%D9%88%D8%B1->, (Erişim Tarihi: 09.10.2017).

TOFFLER, Alvin, *Şok: Gelecek Korkusu*, çev. Abdullatif el-Hayyat, Matbaat Cemil, Bağdat 1979.

YAZAR

Lisans eğitimini 2008 yılında Musul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nde bitiren Firas ELİAS, 2011 yılında Yüksek Lisansını Al-Nahrain Üniversitesi Uluslararası Siyaset bölümünde “2003 Sonrası Ortadoğu’da Bölgesel Stratejik Dengenin Geleceği” konusundaki çalışmayla tamamlamıştır. Halen Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde Doktora çalışmalarını sürdüren Elias, aynı zamanda Musul Üniversitesi’nde öğretim üyeliği görevine devam etmektedir. Yazar, Irak Başbakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı tarafından birçok ödüle layık görülmüştür. Strateji ve güvenlik konularında çalışmalarını sürdüren yazarın çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Ana dili Arapça olan Elias; Türkçe ve İngilizce bilmektedir.